

ВІДГУК
офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора Голубничої Л.О.

про дисертаційну роботу Лутаєвої Тетяни Василівни

«Педагогічна й громадсько-просвітницька діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні (XIX – поч. XX століття)», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук (доктора наук) за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність обраної теми. Дисертація Т.В. Лутаєвої є якісно новим, неординарним дослідженням. У ньому, з одного боку, набули розвитку актуальні питання становлення та розвитку педагогічної діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини, а з іншого, – представлено цілісний аналіз їхньої громадсько-просвітницької діяльності в широких хронологічних межах. Актуальність дослідження обраної теми зумовлено, по-перше, об'єктивною потребою та можливістю проведення неупереджених історико-педагогічних досліджень, по-друге, підвищенням наукового інтересу до реорганізації системи охорони здоров'я України та реформування системи вітчизняної вищої медичної й фармацевтичної освіти, які зумовлені як необхідністю модернізації суспільства на основі пріоритетних ціннісно-інтелектуальних ресурсів, так і важливістю формування нового типу медичного й фармацевтичного фахівця в умовах пандемії COVID-19, котра поставила систему охорони здоров'я, систему освіти та інші галузі життєдіяльності країни (та й цілого світу) перед небаченими викликами. Отже, сьогодні є життєво необхідним забезпечення безперервного професійного розвитку фахівців медичного й фармацевтичного спрямування в системі освітньої вертикалі, а сприяти цьому може ретельне вивчення позитивного педагогічного й громадсько-просвітницького досвіду видатних діячів Слобожанщини, котрі стали

фундаторами медичної та фармацевтичної освіти в Україні XIX – початку XX століття. Актуальність дослідження посилюється ще й підвищеним інтересом науковців до різних аспектів зазначеної проблеми, як-то: філософії, (І. Зайченко, К. Хоруженко та ін.), історії (В. Кравченко, Т. Павлова, Н. Фрадкіна та ін.), соціології (В. Бакіров, Є. Подольська та ін.), медицини (О. Білецька, В. Лісовий та ін.), фармації (С. Огар, Т. Прокопенко та ін.), психології (А. Гуревич, О. Леонтьєв та ін.), педагогіки (О. Друганова, Л. Зеленська, Л. Кайдалова, О. Сухомлинська, Л. Тимчук, А. Троцько, В. Шпак та ін.), однак жодна з існуючих наукових розвідок не торкалася питань становлення та розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні конкретно-історичного періоду. Поза увагою науковців залишилися також питання узагальнення досвіду такої діяльності досліджуваного періоду. Таку ситуацію у сфері наукового осмислення історико-педагогічної проблематики не можна вважати задовільною, з огляду на особливе значення й актуальність у нинішніх умовах потреби у вивченні означених питань.

Отже, актуальність обраної теми дисертаційного дослідження «Педагогічна й громадсько-просвітницька діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні (XIX – поч. XX століття)» не викликає сумнівів.

Дисертаційну роботу виконано згідно з науковою тематикою комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0111U008880 від 26.10.2011 р.), «Підвищення ефективності педагогічного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах (№ 0115U005821 від 23.12.2015 р.), кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки «Підготовка викладацьких кадрів для середньої та вищої школи в науково-

педагогічній спадщині вітчизняних та зарубіжних педагогів, діячів освіти і культури України XIX – XX століття» (№ 0111U006445 від 26.05.2011 р.) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Тема була затверджена вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 8 від 21.12.2012 р.) й узгоджена в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (протокол № 1 від 29.01.2013 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Відповідно до проблеми, об'єкта, предмета, мети та гіпотези сформульовано завдання, які успішно вирішені у дисертаційному дослідженні.

На основі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми схарактеризовано історіографію (дореволюційну, радянську, сучасну українську, зарубіжну) та джерельну базу наукової розвідки; визначено теоретико-методологічні засади вивчення досліджуваної проблеми та встановлено її термінологічне поле; виявлено передумови та обґрунтовано етапи становлення й розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини – фундаторів вітчизняної вищої медичної й фармацевтичної освіти упродовж XIX – початку XX століття; схарактеризовано зміст і напрями педагогічної діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини на кожному з окреслених етапів; узагальнено досвід громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини упродовж досліджуваного періоду; визначено прогностичні тенденції розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини у контексті розбудови медичної й фармацевтичної освіти в Україні

Позитивні сторони праці.

1. Заслуговує уваги усвідомлення дисертанткою потреби у творчому осмисленні *позитивних педагогічних ідей* науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини досліджуваного періоду для застосування їх на сучасному етапі *в умовах упровадження нових Державних стандартів вищої медичної й фармацевтичної освіти з метою підвищення її якості, а також є корисними у справі збагачення теорії й практики організації неформальної та інформальної освіти в Україні..*

2. Високої оцінки заслуговує ґрунтовний аналіз історіографії (С. 22–37) та широкої джерельної бази (1055 найменувань) дослідження (С. 38–50), який допоміг розкрити важливі чинники еволюції, напрями, форми й змістові складники педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності фундаторів вітчизняної медичної й фармацевтичної освіти як досліджуваного періоду, так і в умовах сучасності. Правомірним є звернення дослідниці до визначення понять *науковці Слобожанщини XIX – поч. XX ст.* (С. 73, 85), *медична освіта* (С. 69), *фармацевтична освіта* (С. 70), *фундатори вітчизняної вищої медичної й фармацевтичної освіти* (С. 74, 85), *педагогічна діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів вітчизняної вищої медичної й фармацевтичної освіти* (С. 76–77); й окреслення *методологічного інструментарію* розв'язання проблеми генези педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини досліджуваного періоду (підрозділ 1.2). Позитивним є й той факт, що дисертантка не лише подає усталені приписи, а й аналізує та адаптує їх у контексті обраної проблеми.

3. До переваг роботи можна віднести розуміння авторкою ролі передумов становлення й розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-фундаторів вітчизняної вищої медичної й фармацевтичної освіти досліджуваного періоду та важливості заснування різних його видів під час історіографічної розвідки. Показовим є визначення дисертанткою *дефініції «передумова»* (С. 86) й виокремлення та характеристика поняття «передумови становлення і розвитку педагогічної й

громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини – фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти у період XIX – поч. XX ст.» (С. 99–100).

4. Не можна не оцінити позитивно й наукове обґрунтування дослідницею етапів педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини – фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти (XIX – поч. XX ст.) задля створення цілісної моделі досліджуваного явища (розділ 2). Авторкою визначено та схарактеризовано чинники, які мали вирішальний вплив на еволюцію зазначеного феномена. Матеріал розділу містить глибокий історичний екскурс, толерантно окреслює специфіку соціально-економічних та суспільно-політичних умов, що склалися в українських землях Російської імперії досліджуваного періоду. Переконаливою є й характеристика виявлених дослідницею форм громадсько-просвітницького руху та перешкод, які стояли на заваді ефективній організації педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності.

5. Показовою є увага дисертантки до форм і змістових складників організаційного, навчального, навчально-методичного, наукового напрямів педагогічної діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини (розділ 3). Як позитивний чинник підкреслимо те, що, аналізуючи досвід їхньої педагогічної діяльності, дисертантка дослідила його різні аспекти, а саме: *організаційний напрям* (традиційні та специфічні форми), *навчальний напрям*, *практичний напрям*, *навчально-методичний напрям*, *науково-дослідницький напрям*, що набули різноманітних форм при практичній реалізації у вищій школі досліджуваного періоду.

6. До переваг роботи можна віднести також систематизацію й аналіз багатого та цікавого матеріалу, який було зібрано дисертанткою та який дозволив обґрунтовано зробити висновки щодо напрямів, змісту і форм реалізації громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків й природодослідників Слобожанщини. На схвалення заслугоує детальна презентація такого досвіду як в університетському просторі (підрозділ 4.1),

так і за його межами (підрозділ 4.2).

7. Позитивне враження справляє узагальнення та детальне представлення дослідницею прогностичних тенденцій розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини в контексті реформування вищої медичної та фармацевтичної освіти України на макrorівні, мезорівні та мікрорівні.

Дискусійні питання та зауваження до змісту дисертації

До новаторського оригінального та самостійного дослідження висловимо, швидше, не зауваження, а побажання, врахування яких увиразнило б високий рівень викладу наукового матеріалу:

1. У підрозділі 1.1. «Історіографія та джерельна база досліджуваної проблеми» проаналізовано значний масив джерел, що сприяли усебічному вивченню педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності фундаторів вітчизняної вищої медичної й фармацевтичної освіти. Натомість у підрозділі поза увагою Лутаєвої Т.В. залишилися нормативно-правові акти України, на які вона посилалася у своїй науковій розвідці («Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років» (2014), Закони України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» (ред. 2017), «Про освіту» (ред. 2020), «Про вищу освіту» (ред. 2020), «Про наукову та науково-технічну діяльність» (ред. 2020), постанова Кабінету Міністрів України «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019) тощо).

2. У підрозділі 1.1. «Історіографія та джерельна база досліджуваної проблеми» дисертантка стверджує, що у контексті дослідження виявилися корисними окремі фонди зарубіжних архівів, а саме Центрального державного архіву кінофотофонодокументів у Санкт-Петербурзі (Центральный государственный архив кинофотофонодокументов Санкт-Петербурга, ЦГАКФФД С.-Пб.), де зберігаються речові пам'ятки: світлини Всеросійської гігієнічної виставки 1913 р. (с. 43). Бажано було б у додатках

розмістити деякі з цих світлин й таким чином сприяти введенню до наукового обігу маловідомих архівних джерел.

3. Вважаємо, що занадто розлогими є висновки до низки розділів дисертаційного дослідження, як от: висновки до розділу 2 (с. 242–245), висновки до розділу 4 (с. 462–467).

4. У додатках дисертації (таблиця Б.1.3 «Науковці, що забезпечували становлення медичної та фармацевтичної освіти на базі Імператорського Харківського університету у першій третині ХІХ ст.») вказано на те, що професор кафедри лікарського речеслів'я, фармації й лікарської словесності Яков Микитич Громов (з 1820 р.) був вихованцем Педагогічного інституту Харківського університету. На наш погляд, варто було б у тексті дисертації, а саме у підрозділі 2.1. «Становлення педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини в освітньому просторі Харківського університету і започаткування несистемних виявів їхньої громадсько-просвітницької діяльності за межами університету (1804–1834 рр.)» акцентувати увагу на роль Педагогічного інституту у формуванні викладацьких здібностей науковців.

5. У розділі 5 дисертаційного дослідження авторка зауважує, що у період сучасності підготовка компетентного фахівця галузі охорони здоров'я вимагає від професорсько-викладацького складу ЗВО готовності формувати соціальні навички «soft skills» (с. 521), прикладом чого може слугувати творча, соціально корисна діяльність представників професорсько-викладацької колегії Харківського університету, які забезпечували підготовку медичних та фармацевтичних чиновників упродовж досліджуваного періоду. Доречно було б уточнити, які саме компетентності фахівців галузі 22 «Охорона здоров'я» корелюють з «прикладними» або «м'якими», «соціальними» навичками у період сьогодення.

6. Дисертанткою проведено ґрунтовне дослідження навчальної й навчально-методичної діяльності науковців-медиків та природодослідників

Слобожанщини впродовж XIX – на початку XX ст. (с. 293–327). Однак, згідно з нашими переконаннями, схарактеризувати особливості організації самостійної роботи студентів-медиків слід було більш докладніше.

Окрім того, в тексті дисертації є повтори. Наприклад, висновки до розділу 5 (С.532–534) повністю дублюють текст цього розділу (С.530–532).

Однак висловлені зауваження та побажання не є принциповими для загальної позитивної оцінки дисертації.

Дисертація є цілісним і завершеним науковим дослідженням. Розв'язання порушених питань має важливе державне значення, адже вивчення педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні (XIX – поч. XX ст.) не є самоціллю, а є засобом оптимізації навчального процесу у ЗВО шляхом упровадження творчо адаптованих дидактичних ідей науковців окресленого періоду, а відтак – підвищення якості освітніх послуг професорсько-викладацьким складом ЗВО, що забезпечить конкурентоспроможність України на світовому рівні.

Отже, дисертанткою належним чином обґрунтовано наукові положення, сформульовані в дисертації. Робота має важливе теоретичне та практичне значення.

Зауважень щодо оформлення дисертації немає.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, кількісним і якісним аналізом результатів, одержаних унаслідок застосування комплексу методів, адекватних природі феномена, що вивчається, об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження, а також запровадженням основних положень дисертаційного дослідження в практику роботи ЗВО.

Результати дослідження апробовано в публікаціях, виступах на науково-практичних конференціях міжнародного (2014-2020) та всеукраїнського (2016-2018) рівнів, VIII Національному з'їзді фармацевтів

України (Харків, 2016); *обговорено* на засіданнях кафедр історії педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2012–2020); педагогіки та психології Національного фармацевтичного університету (2012–2017); педагогіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2018–2020); *упроваджено* в практику роботи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 0501-163 від 16.07.2020), Національного фармацевтичного університету (довідка №90/08 від 27.08.2020), Вінницького національного медичного університету (довідка № 01/2-1630 від 28.08.2020); Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (довідка від 25.06.2020); Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (протокол кафедри фармації № 6 від 3.06. 2020); музею «Наш великий земляк І. І. Мечников – громадянин світу» (протокол №5 засідання методичної ради Дворічанського ЦДЮТ від 29.05.2020).

Новизна та повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях, зокрема, 38 наукових працях (29 одноосібних), серед них: 1 монографія, 1 стаття у колективній зарубіжній монографії, 1 навчально-методичний посібник, 21 стаття у фахових виданнях України, 1 стаття у виданні, індексованому у наукометричній базі Web of Science, 3 – у зарубіжних періодичних виданнях, 10 – у збірниках матеріалів та тез доповідей на з'їзді й конференціях. Новизна та повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій не піддається сумніву.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Наукова проблема вивчення педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні історіографії дидактики вищої школи Східного регіону України досліджуваного періоду вирішується за допомогою таких науково *обґрунтованих результатів*:

- схарактеризовано історіографію (дореволюційна, радянська, сучасна

українська, зарубіжна), джерельну базу, теоретико-методологічні засади вивчення досліджуваної проблеми;

- запропоновано авторське тлумачення базової категорії дослідження «педагогічна й громадсько-просвітницька діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти (XIX – поч. XX ст.)»;

- обґрунтовано етапи педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини (фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти) упродовж XIX – початку XX ст.;

- схарактеризовано досвід педагогічної (організаційний, навчальний, навчально-методичний, науковий напрями) й громадсько-просвітницької (в освітньому просторі університету та за його межами) діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини;

- визначено провідні тенденції розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини в умовах сучасності.

Дисертаційне дослідження Лутаєвої Т.В. є завершеною працею. Отримані нею результати є науково обґрунтованими. У сукупності вони вирішують конкретну наукову задачу, що полягає у визначенні прогностичних тенденцій розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності на сучасному етапі.

Вирішена проблема має важливе значення для історико-педагогічної науки й сучасної освітньої практики в умовах реформування вищої освіти, що актуалізує необхідність застосування цінних творчо адаптованих дидактичних ідей та позитивного педагогічного досвіду в сучасний процес навчання студентів в умовах упровадження Державного стандарту вищої освіти з метою підвищення її якості, забезпечення освітніх і особистих вимог самореалізації суб'єктів навчання.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Лутаєвої Тетяни Василівни на тему «Педагогічна й громадсько-просвітницька діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні (XIX – поч. XX ст.)» відповідає вимогам щодо докторських дисертації пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, (зі змінами від 19.08.2015 р., Постанова Кабінету Міністрів України № 657), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов №3
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Голубнича Л.О.

Підпис	<i>Голубнича Л.О.</i>
Засвідчую	<i>Л.О.</i>
Нач.ВК	<i>04.2021</i> р.